

Jakter gammelt kultsted

Arkeologer tror de er i ferd med å avdekke et regionalt kultsted fra bronsealderen på Tysnes, hvor sol- og fruktbarhetsdyrking kan ha stått sentralt.

LENA VERMEDAL
OVE A. OLDERKJÆR
ROAR CHRISTIANSEN (foto)
lena.vermedal@bt.no

– Det unike er at bare dette punktet er opplyst ved solsnutidene, sier Asle Bruen Olsen, arkeolog ved Universitetsmuseet i Bergen.

21. desember skrev BT om det spesielle solfenomenet som lyser opp en stor røys på Todneset på Tysnes fire ganger i året. Ved sommer- og vintersolverv, vår- og høstjevndøgn skjer det unike at solen blir borte bak fjell, for så å returnere og lyse opp røysen på neset i noen få minutter før den går ned. Resten av omgivelsene ligger da i skygge.

Denne uken startet utgravningene for å finne ut hva som skjuler seg rundt den mystiske røysen. Det tok ikke lang tid før arkeologene gjorde funn. På en bergrygg i rett linje øst for den store røysen ligger en mindre røys, deretter en vannfylt grop og så nok en røys.

– Dette er kjempespennende. Mest sannsynlig knytter den store røysen seg til en solkultur som går tilbake til bronsealder. Den kan markere selve urstedet for Tysnes som et sakralt, religiøst sentrum i regionen. De religiøse forestillingene knyttet til dette stedet går langt tilbake i tid og er blitt overført til norrøn tid, sier Asle Bruen Olsen.

Konsentrasjon av sakrale navn

Med grumset vann til anklene sitter arkeologen på huk i vanngropen og graver i et kullag. Det skal dateres for å finne alderen.

– Det er et naturlig oppkomme her. Kanskje har det vært en offerbrønn, undrer arkeologen. Han får støtte fra Eldar Heide, doktor i norrøn filologi.

– Det er en fristende tanke at et slikt oppkomme kan ha en religiøs betydning. Det fantes helgenkilder og ønskebrønner hvor man kastet offer ned i vann. Vann var en veldig viktig passasje mellom verdener, forklarer Heide, som likevel understreker at de ikke kan vite sikkert i dette tilfellet.

Han har studert stedsnavn nord på Tysnes og mener at navn som Ve, Helgasteinen, Godøy, Godøysund, Vevatne, Hovland og Tysnes alle er sakrale navn med røtter fra jernalderen.

– Dette er Vestlandets største konsentrasjon av sakrale navn. Disse navnene har man ikke hatt en god forklaring på før solfenomenet ble oppdaget, sier Heide. Det var Svein Ove Agdestein fra Universitetsmuseet i Bergen som oppdaget at røysen ble opplyst ved solsnudagene.

– Inspirert av Egypt

Bøyd over en av de mindre røysene graver to studenter frem stein for stein.

– Det er et gåtefullt sted. Vi

ELDGAMMEL KULT: – Dette er min første feltutgravning. Det er utrolig spennende, sier Linn Meland, masterstudent i arkeologi. Hun håper på å finne rester av et kultsted, men våger ikke å ta gleden på forskudd. Her flankert av Jarle Øvrehus og Eirik Storesund. Tysnessåta (753 m.o.h.) i bakgrunnen.

fakta

Bronsealderen

- Bronsealderen i Norge regnes fra ca. 1800 f. Kr. til ca. 500 f. Kr.
- Bronsealderen kom etter steinalderen og ble avløst av jernalderen. Det er en førhistorisk tidsperiode karakterisert ved at bronse i stor utstrekning ble nytt til våpen, redskap og smykker.

- Gravhaugene eller røysene fra eldre bronsealder hadde ofte mektige dimensjoner. Den største i Skandinavia ligger i Skåne og er hele 70 meter i diameter. Også i Sverige og Norge ligger slike gravhauger på dominerende steder, gjerne bygget på nakne holmer og øyer.

STORE NORSKE LEKSICON

gitt den en spesiell betydning.

– Solen sto veldig sentralt i livet til menneskene i bronsealderen. Mange mener at solkulten var nær inspirert av soltilbedelsen som ble utøvet i Egypt. Det er interessant, for det viser at impulsene kan ha nådd langt, sier professoren.

Ofring til gudene

Hun forteller at egypterne hadde en forestilling om at solen gikk ned i underverdenen og kom opp igjen neste morgen.

– Det er ikke godt å vite hvordan man tolket det her, men det finnes helleristninger som viser at solen må ha hatt en sentral plass og vært grunnleggende for alt liv, sier Dommasnes.

VANNKILDE: En vannkilde mellom steinsatte røysen fikk arkeolog Asle Bruen Olsen å sperre opp øynene. – Kan det være en offerbrønn? undrer han mens solen speilte seg i vannet.

Mangler penger til utgravningen

Universitetet er avhengig av sponsorer.

Forundersøkelsen som pågår, klarer Universitetsmuseet i Bergen å finansiere så vidt, men videre utgravninger på Todneset er avhengig av eksterne midler. Tysnes Sparebank og Tysnes kommune har begge sagt seg villige til å være med på et spleiselag, men det spørs om det er nok.

– Kronerulling

Arkeolog Asle Bruen Olsen er bekymret for kostnadene ved utgravningen på Tysnes. Foreløpig har museet kun igangsatt en forsøksgraving i sjakter og avdekking i et mindre område. Med unntak av ham selv, jobber en arkeolog og tre studenter i praksis dugnad uten lønn denne uken. De har alt gjort funn som krever minst fem karbondate-

ringer. Bruen Olsen har midler til å betale bare to av dem.

– Vi må visst arrangere en kronerulling skal vi få fullført dette prosjektet, sier Asle Bruen Olsen.

Arkeologen mener det er symptomatisk for dagens arkeologi. Det er enklere for utbyggerne av veier og boliger å få støtte til arkeologiske utgravninger enn det er for forskere som ønsker å initiere utgravninger.

Han får støtte fra Liv Helga Dommasnes, professor i arkeologi ved Universitetsmuseet i Bergen.

– Vi opplever at det er veldig vanskelig å få midler til forskningsinitierte utgravninger fordi vi må kjempe om begrensede midler fra universitetene i konkurranse med andre forskningsprosjekter. Vi må gjerne søke om lønn til forskere og maskiner til utgraving. Det blir

derfor ofte dyre søknader som sjelden når opp, sier Dommasnes.

Lettere tilbakeført

Mens utbyggerne i hovedsak bekoster utgravninger på områder som er offentlig eide, der omfattet av offentlige eller private arealplaner, må lande- og sjømyndighetene finne penger til forskningsundersøkelser innenfor egne budsjetter – eventuelt fra sponsormidler. Ifølge Hordalands fylkeskonservator Morten Ekerhovd kan sponset av det spennende arkeologiske det på Tysnes ha som effekt eventuelle funn lettere kan tilbakeføres til lokalsamfunnet for å havne i et sentralt museumsmagasin.

– Med nye digitale verktøy og det gi nyskapende og spennende utstillinger, sier Ekerhovd.